

все-таки соглашаются с тем, что социальная функция государства содержит в себе и другие составляющие социальной политики государства в целом. В тоже время автор указывает, что широкий подход к пониманию социальной функции современного государства должен иметь четкие границы, чтобы избежать поглощения содержания других функций государства. В связи с этим делается вывод, что на современном этапе общественно-государственного развития социальную функцию государства необходимо рассматривать через призму двух ее составляющих: 1) социальная защита граждан, которые в силу сложных жизненных обстоятельств не могут самостоятельно обеспечить себе достойный уровень жизни; 2) обеспечение для всех граждан независимо от социального, имущественного положения или других формальных признаков реального доступа к получению социально важных благ и услуг (например, транспорт, охрана здоровья, образование и т. д.), создавая условия для надлежащей реализации ими соответствующих прав, свобод и законных интересов.

Ключевые слова: государство, социальная функция государства, права и свободы человека, социальная политика, функции государства, социальная защита.

Danich O. The social function of modern state: the main approaches to understanding

The article examines the main approaches to understanding the social function of modern state. The author proves that all existing points of view of scientists on the nature of the social function of the state can be roughly summed up in two main approaches: broad and narrow. Herewith it is emphasizes that at the present stage of state-and-legal development the narrow understanding of the social function of the state is gradually losing its meaning, because even those researchers who in the maintenance of the social function stands out above all the social protection of citizens still agree that the social function of the state contains other components of social policy as a whole. At the same time, the author points out that a broad approach to understanding the social function of modern state should have clear boundaries to avoid absorption of the content of other state functions. Therefore, it is concluded that at the present stage of public-and-private development social function of the state must be seen through the prism of its two components: 1) social protection of citizens who, because of difficult life circumstances, alone cannot provide a decent standard of living; 2) providing for all citizens, regardless of their social, property or other formal features, real access (accessibility) to socially important goods and services (such as transport, health, education, etc.), creating conditions for the proper implementation of their respective rights, freedoms and legitimate interests.

Key words: state, social function, human rights and freedoms, social policy, the functions of the state, social welfare.

УДК 340.1

*Тарас Олегович Дідич,
доцент кафедри теорії права та держави
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка,
кандидат юридичних наук, доцент*

СУЧАСНЕ ПРАВОУТВОРЕННЯ В УМОВАХ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ

Правоутворення — явище складне, що доктринально розуміється неоднозначно, має змінюваний характер і залежить від соціальних факторів, які обумовлюють вплив на формування, зміну або скасування права. У науковому плані правоутворення є проблемою новою. У різні часи окремі аспекти правоутворення становили предмет наукового дослідження Н. Абдуллаєва, С. Алексєєва, С. Бошно, Н. Оніщенко, А. Піголкіна, С. Поленіної, В. Степаняна, Ю. Шемшученка, О. Ющика та ін. Водночас єдиних науково обґрунтованих концепцій щодо розуміння

поняття правоутворення, його сутності, природи, функціонального призначення вироблено не було. Це обумовлює необхідність наукового узагальнення існуючих поглядів учених і вироблення єдиної науково обґрунтованої концепції правоутворення як теоретико-правового та прикладного явища, зокрема і як явища, що змінюється.

Актуальність наукового дослідження правотворення обумовлюється не лише станом його наукового пізнання, а й поточними інтеграційними процесами, які відбуваються останнім часом в Україні. Маємо зазначити, що сучасні тенденції інтеграції України до Європейського Союзу (далі — ЄС), ставлять перед нашою державою не лише завдання здійснити адаптацію законодавства України до норм та стандартів ЄС, перенести у вітчизняну правову систему правове поле (правовий досвід) європейського співтовариства, а й забезпечити подальший розвиток правової системи відповідно до норм і стандартів ЄС. З огляду на це проблема правоутворення отримує новий поштовх до наукового пізнання як явища, що розвивається в умовах інтеграційних процесів України. Тому завданням цієї статті є узагальнення доктринального розуміння правоутворення як об'єкта інтеграційних змін у державі та визначення особливостей сучасного правоутворення в умовах інтеграційних процесів України.

У юридичній літературі питання розуміння правоутворення та його особливостей у сучасних умовах розвитку України розкривається епізодично та досить неоднозначно. Тому спробуємо проаналізувати існуючі підходи до вказаного питання та їх узагальнити. Окрему групу поглядів учених, що стосуються проблеми правоутворення, становлять ідеї, які пов'язують правоутворення з об'єктивними факторами розвитку суспільства, що сформувалися у той чи інший проміжок часу. Так, О. Дзьобань розкриває проблему сучасного правоутворення через коло недоліків правового регулювання, що гальмують реалізацію економічних та соціальних програм. У цьому випадку йдеться не лише про оновлення і поліпшення законодавства, а й про формування багатьох принципово нових правових інститутів, які відповідають новим умовам, критеріям правової держави [1, с. 18].

Не називаючи самих проблем правоутворення, учений виокремлює низку пропозицій та рекомендацій щодо вдосконалення правоутворення, зокрема:

- дослідження різних тотальних факторів, що обумовлюють потребу в нормативно-правовому регулюванні відповідних суспільних відносин в умовах їх трансформації;
- виявлення та ретельне врахування при формуванні законів динамічних інтересів різноманітних соціальних груп, національних утворень і суспільства загалом, їхніх особливостей, звичаїв, традицій;
- використання у процесі правотворчості відповідних досягнень науки і культури;
- проведення порівняльного аналізу проєктованого закону з аналогічними актами чинного законодавства, а також з іншими регуляторами суспільної життєдіяльності;
- проведення у доцільних і можливих випадках спеціальних експериментів для визначення оптимального варіанта правового регулювання відповідних груп суспільних відносин у перехідних умовах і на перспективу, а також вироблення найефективнішої форми правового впливу на ці відносини;
- визначення зв'язку, відповідності та взаємодії проєктованого закону з правовою системою загалом і насамперед Конституцією України;
- удосконалення та адаптація до умов перехідного суспільства організаційних форм і процедури створення закону тощо [1, с. 19].

Окремий напрям становлять ті наукові дослідження, які пов'язують наукове дослідження проблем правоутворення з питаннями недоліків формування нових правових норм, на підставі чого виокремлюються та обґрунтовуються пропозиції щодо вдосконалення правотворчості (як офіційного етапу правоутворення. — Т. Д.). На прикладі правотворчої діяльності суб'єктів місцевого самоврядування Г. Задорожня акцентує увагу на відсутності єдиної затвердженої політики розвитку діяльності місцевого самоврядування, що мала б стати основою для правотворчості суб'єктів місцевого самоврядування. Однак вчена наголошує на тому, що правотворча діяльність органів місцевого самоврядування здійснюється у межах повноважень самих суб'єктів місцевого самоврядування відповідно до тих функцій, які покладені на місцеве самоврядування, а також згідно із законодавчими актами, що регламентують функціонування місцевого самоврядуван-

ня. При чому основна робота щодо здійснення правотворчої діяльності відбувається у процесі підготовки проектів правотворчих актів органів місцевого самоврядування шляхом втілення положень загальної муніципальної політики. Провівши аналіз чинного законодавства України та практики правотворчості органів місцевого самоврядування, вчена дійшла висновку, що правовою підставою здійснення нормотворчого процесу органами місцевого самоврядування є прийняття офіційного рішення про підготовку проекту акта чи програми, однак процес здійснення нормотворчої діяльності органами самоврядування у чинному законодавстві не врегульований, оскільки відсутні конкретні правила-вимоги, які регламентували б не лише порядок підготовки, а й документального оформлення проектів програм, правових актів. Це є серйозною прогалиною чинного законодавства, оскільки локальні нормотворчі органи розробляють правотворчі акти на власний розсуд без дотримання загальних правил і рекомендацій, що зумовлює порушення вимог нормотворчої діяльності загалом. Тому в контексті підвищення якості та рівня нормотворчої діяльності у самоврядних територіальних одиницях, на переконання вченої, необхідне прийняття єдиних правил і програм, змістом яких була б регламентація нормотворчого процесу від підготовки до процедурного завершення роботи над проектами нормативно-правових актів [2, с. 20–21]. Така думка слушна, оскільки передбачає, як було сказано, прийняття певних загальних програм розвитку муніципального законодавства, що на концептуальному рівні має затвердити напрями його розбудови. Вказана пропозиція є актуальною не лише для вдосконалення правотворчої діяльності органів місцевого самоврядування, а й має бути врахована та реалізована в контексті вдосконалення правового регулювання і реалізації правотворчої політики загальнодержавного рівня.

В обґрунтування необхідності концептуалізації розвитку законодавства шляхом визначення пріоритетів правоутворення вчені формують відповідне коло тенденцій розвитку законодавства, що зумовлені хаотичністю правотворчості, відсутністю відповідних організаційних механізмів. Серед тенденцій розвитку законодавства виокремлюють: необхідність суворого забезпечення верховенства закону в усіх сферах життя суспільства; спеціалізація, уніфікація, інтенсифікація законодавства; суперечливість і конкурентоспроможність його структур; збільшення масиву техніко-юридичних приписів тощо.

Зазначені тенденції умовно розділяються на три великі групи:

- 1) всебічне посилення законодавчого пріоритету, інтенсифікація та прагнення до стабільності;
- 2) спеціалізація законодавства з її різними формами прояву: диференціацією, конкретизацією, деталізацією;
- 3) правова уніфікація і супутні їй процеси: інтеграція, генералізація, універсалізація видання комплексних нормативних актів [3, с. 425–426].

Вказані тенденції можуть бути узагальнені та контрольовані за допомогою відповідної концепції, яка забезпечить встановлення єдиного напрямку здійснення правотворчої діяльності, тим самим забезпечивши якість законодавства.

Проблеми вдосконалення правотворчості як основи правоутворення загалом мають досить розрізнений характер в юридичній літературі, обмежуючись лише окремими рекомендаціями щодо покращення практики правотворчості, підвищення рівня наукового і правового забезпечення тощо. У цілому вчені відзначають факт трансформації правоутворення в умовах поточних інтеграційних процесів в Україні, проте єдиних підходів до аналізу трансформаційних проявів правоутворення не вироблено. На думку вчених, з метою вдосконалення правотворчості в умовах міжнародної інтеграції України пропонується розробити єдину Концепцію правової політики України. До такого висновку доходить Ю. Шемшученко, обґрунтовуючи це необхідністю протидії хаотичному розвитку чинного законодавства України, недопущення підміни законодавчих актів положеннями підзаконних актів тощо [4, с. 15]. О. Ющик вважає за необхідне розвивати чинне законодавство України, на основі загальної концепції правової політики повинна формуватися та затверджуватися цільова програма удосконалення управління законодавчим процесом. Враховуючи при цьому характер і тенденції розвитку суспільних умов, що склалися у сучасній Україні, правова політика неминуче має бути зорієнтована на здійснення широкомасштабної правової реформи, яка становить основу правових реформ, результатом

якої має бути відповідність вітчизняної правотворчості вимогам і традиціям правотворчості країн ЄС [5, с. 24].

Окремо слід відзначити і так звані державницькі підходи до розуміння проблем трансформації правоутворення у сучасних умовах. Фактично такі підходи засновуються на ідеї походження правоутворення від внутрішньої і зовнішньої політики держави. Така трансформація є суто прерогативою держави, яка забезпечує втілення її в життя завдяки правотворчій діяльності органів держави та шляхом здійснення контролю за реалізацією офіційно закріпленої внутрішньої та зовнішньої політики держави. Зокрема, вчені вказують на неоднозначність положень внутрішньої і зовнішньої політики держави, яка передбачає, зокрема, положення правотворчої політики [6, с. 109]. Також наголошується і на нестабільності суб'єктів державного апарату, котрі наділені правотворчими повноваженнями. Ця проблема призводить до непослідовності реалізації правотворчої політики, хаотичності у здійсненні правотворчої діяльності, а також до недоліків системності й узгодженості законодавства [7, с. 18]. З огляду на це трансформація правоутворення пов'язана з орієнтуванням на досягнення відповідних цілей щодо побудови ефективної правової системи. До таких вчень відносить: підтримку динамізму права; науково обґрунтоване визначення предмета і рівня правового регулювання; створення необхідних умов для подолання прогалин у законодавстві; забезпечення його системності, цілісності і несуперечності.

Таким чином, можемо підсумувати, що більшість наукових поглядів, які стосуються питання особливостей правоутворення у сучасних умовах інтеграційних процесів в Україні, розкривають вказане питання через аналіз поточних проблем розвитку законодавства та здійснення правотворчості. Зазначені та проаналізовані нами погляди учених загалом мають різновекторний характер, однак їх можливо узагальнити у межах таких підходів:

- окрему групу поглядів учених становлять ідеї, які пов'язують особливості сучасного правоутворення з сукупністю об'єктивних факторів розвитку суспільства, що зумовлюють необхідність зміни правового регулювання відповідно до потреб розвитку суспільства і громадян;

- окрім того, розуміння питань сучасного правоутворення вчені розкривають в аспекті недоліків правотворення як практичної форми прояву правоутворення, на підставі чого виокремлюються та обґрунтовуються пропозиції щодо вдосконалення правотворення, яке в подальшому дасть змогу забезпечити реалізацію і самої правотворчої політики;

- самостійним напрямом розуміння питань особливостей сучасного правоутворення є так званий гуманістичний підхід, відповідно до якого сучасне правоутворення характеризується як особливий стан дотримання у процесі здійснення правотворчої діяльності принципів демократизму, публічності, законності тощо, а також стан досягнення режиму захищеності прав і свобод людини;

- окремим напрямом є розуміння особливості сучасного правоутворення як особливості діяльності держави зі створення правотворчих актів і здійснення контролю за їх реалізацією. Такі підходи фактично засновуються на ідеї походження правоутворення від внутрішньої і зовнішньої політики держави, відповідно, реалізація правоутворення є суто прерогативою держави, яка забезпечує втілення її в життя завдяки правотворчій діяльності органів держави та шляхом здійснення контролю за реалізацією офіційно закріпленої внутрішньої та зовнішньої політики держави. За аналогією із зазначеними вище поглядами вчених звертається увага і на факт відставання правотворчості від об'єктивних потреб суспільства, що визначають правоутворення. Це робить негативний вплив на державно-правовий та соціально-економічний розвиток. Тому як пропозиції вказується необхідність розробки і впровадження процесу безперервного оновлення законодавства, актуалізації його ідей і планів, що дозволить більш мобільно пов'язувати правотворчу діяльність із соціально-економічними, політичними, правовими і духовними потребами суспільства, зробити правотворчість більш гнучкою й адекватною викликам часу [6, с. 11]. Окрім того, в межах аналізу недоліків правотворчості обґрунтовуються пропозиції, які стосуються вдосконалення правотворчості. До таких напрямів вдосконалення відносяться: деталізація регламентації права законодавчої ініціативи, що має передбачати можливість лобювання приватними суб'єктами власних інтересів тощо [8, с. 11–12];

- вироблення пріоритетів розвитку законодавчої бази, у тому числі і в контексті євроінтеграції держави, змістом яких має бути бажаний правовий ефект від тих змін і доповнень до чинного законодавства, що плануються впровадити за допомогою правотворчої діяльності [9, с. 129];

- організація постійної інвентаризації правової бази з метою встановлення здобутків і прогалин її функціонування, а також визначення та аналіз причин неефективності правового регулювання [10, с. 52].

На нашу думку, в юридичній літературі питання особливостей сучасного правоутворення не мають одностайного підходу до розуміння як їх змісту, так і проблем та шляхів вдосконалення. Вважаємо, що це значно послаблює стан наукової обґрунтованості правотворчої діяльності та правоутворення загалом. Особливості сучасного правоутворення в умовах інтеграційних процесів в Україні слід розглядати у межах таких положень:

- сучасне правоутворення є явищем складним і багатогранним, що перебуває у стані трансформації свого розвитку, потребує ґрунтовного наукового дослідження і переосмислення у контексті поточних інтеграційних процесів в Україні. Така наукова робота потребує вивчення сутності правоутворення, визначення сучасних пріоритетів формування права, характеристики факторів, що обумовлюють особливості сучасного правоутворення, прогнозування перспектив розвитку правоутворення, визначення напрямів удосконалення правотворчості як самостійного етапу правоутворення тощо;

- сучасне правоутворення в Україні потребує максимального узгодження процесу та змісту творення права національного та міжнародного рівнів з метою гармонізації законодавства та узгодження правового регулювання;

- сучасне формування норм національного та міжнародного права має спільну правотворчу природу, відповідно, їх взаємодія має засновуватися на узгодженій правотворчій політиці суб'єктів, які здійснюють національну та/або міжнародну правотворчість;

- правоутворення на сьогодні є умовами забезпечення взаємоузгодженості здійснення національної та міжнародної правотворчості, відповідно, взаємоузгодженості норм національного та міжнародного права.

Нині правоутворення в Україні перебуває у стані трансформації, що зумовлено, з одного боку, впливом тих факторів розвитку суспільства, які мають перехідний характер, а з другого — покладає на правоутворення додаткове навантаження щодо забезпечення відповідності законодавства сучасним потребам і забезпечення подолання кризових процесів у суспільстві і проведення реформаторських змін за допомогою правових засобів.

Список використаних джерел

1. Дзюбань О. П. Філософсько-правові проблеми правотворчості в перехідних суспільствах / О. П. Дзюбань // Бюлетень Міністерства юстиції України. — 2006. — № 7. — С. 16–28.
2. Задорожня Г. Специфіка нормотворчої діяльності органів місцевого самоврядування / Г. Задорожня // Право України. — 2007. — № 6. — С. 18–21.
3. Теория государства и права / под ред. Н. И. Матузов, А. В. Малько. — М. : Юрист, 2004. — 512 с.
4. Шемшученко Ю. С. Конституційний Суд України / Ю. С. Шемшученко, Г. О. Мурашин. — К. : Ін Юре, 1997. — 417 с.
5. Ющик О. І. Правова політика як фактор удосконалення законодавчого процесу / О. І. Ющик // Бюлетень Міністерства юстиції України. — 2005. — № 5. — С. 18–25.
6. Мазуренко А. П. Правотворческая политика в Российской Федерации: проблемы теории и практики : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 / А. П. Мазуренко. — Ростов н/Д, 2004. — 237 с.
7. Матузов Н. И. Правовая политика современной России: предлагаем проект концепции для обсуждения / Н. И. Матузов, А. В. Малько, К. В. Шундилов // Правовая политика и правовая жизнь. — 2006. — № 1. — С. 19–24.
8. Белоусова М. С. Правотворческая функция российского государства / М. С. Белоусова // Вестник Челябинского государственного университета. — 2010. — № 19 (200). — С. 11–13.
9. Теперик А. В. Демократизация избирательной системы — важнейшее направление правовой политики России / А. В. Теперик // Правоведение. — 1998. — № 1. — С. 119–130.
10. Борисов Г. А. Теория государства и права : учеб. пособие / Г. А. Борисов. — Белгород : БелГУ, 2009. — 320 с.

Дідич Т. О. Сучасне правоутворення в умовах інтеграційних процесів в Україні

У статті здійснено аналіз стану наукового дослідження особливостей правоутворення в умовах інтеграційних процесів в Україні. Проаналізовано сучасні особливості формування права в умовах посилення взаємодії явищ правової реальності національного та міжнародного рівнів. Визначено особливості сучасного правоутворення в умовах інтеграційних процесів в Україні.

Ключові слова: правотворчість, правоутворення, формування права, правотворча діяльність, інтеграційні процеси.

Дидыч Т. О. Современное правообразование в условиях интеграционных процессов в Украине

В статье осуществлен анализ научного понимания особенностей правообразования в условиях интеграционных процессов в Украине. Проанализированы современные особенности формирования права в условиях усиления взаимодействия явлений правовой реальности национального и международного уровней. Определены особенности современного правообразования в условиях интеграционных процессов в Украине.

Ключевые слова: правотворчество, правообразование, формирование права, правотворческая деятельность, интеграционные процессы.

Didych T. Modern law-making in conditions of integration processes in Ukraine

In this article the author analyzed the status of scientific study law-making features in conditions of integration processes in Ukraine. Analyzed modern features of formation law in strengthening interaction phenomena legal reality of the national and international levels. The features of modern lawmaking in conditions of integration processes in Ukraine.

Key words: law-making, formation law, law-making activities, integration processes.

УДК 340.1

*Ярина Миколаївна Дупай,
аспірантка відділу теорії держави і права
Інституту держави і права
ім. В. М. Корецького НАН України*

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ОФІЦІЙНОГО ОПРИЛЮДНЕННЯ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТІВ: ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ

Право на інформацію є одним із найважливіших прав людини і громадянина. Реалізація цього права та забезпечення вільного доступу до інформації має надзвичайно велике суспільне значення, оскільки гарантує не лише формальну, а й реальну участь громадян у житті держави.

Особливе місце в сучасному інформаційному просторі посідає правова інформація, що відображає зміст правового регулювання суспільних відносин. У зв'язку з розвитком інформаційних технологій і загальною тенденцією до забезпечення прозорості функціонування владних інститутів, більшість демократичних держав взяли курс на лібералізацію права і політики у сфері доступу до інформації, в тому числі до текстів нормативно-правових актів. У деяких — були прийняті нові законодавчі акти щодо доступу до державних інформаційних ресурсів, в інших, що вже мають відповідний законодавчий досвід — чинні нормативно-правові акти про доступ до інформації зазнали істотних змін.